

נשא: נזיר, קדוש או חוטא? היחס לגוף לפי הרמב"ם והרמב"ן

פתיחה

בפרשת השבוע, פרשת נשא, נאסר על אדם שקיבל על עצמו נזירות לשתות יין. נחלקו הראשונים בעקבות הגמרא במסכת נזיר (ג ע"ב), האם מותר לנזיר לשתות יין בקידוש. בתחילת הסוגיא משמע שאסור לנזיר לשתות יין הקידוש, אולם מהמשך הסוגיא משמע שהגמרא דוחה הבנה זו, מכיוון שהנזיר מושבע ועומד מהר סיני. נחלקו הראשונים כיצד לפרש את דברי הגמרא:

א. **המפרש** בנזיר (ד"ה והרי) פירש, שאכן הגמרא דוחה את ההבנה הקודמת שאסור לנזיר לקדש על יין. מכיוון שעל כל אדם מישראל חל חיוב לקדש על היין משעת הציווי בהר סיני, הנזירות, המאוחזת מההתחייבות בהר סיני, לא חלה על היין הנצרך לקידוש. כשם שאדם לא יכול להישבע שלא לקרוא קריאת שמע, מכיוון שהחיוב בקריאת שמע קדום יותר וחל כבר ממתן תורה.

ב. **רבינו תם** (ספר הישר סב), חלק על דבריו וכתב, שהגמרא כותבת את דבריה בלשון תמיהה, דהיינו: וכי הנזיר מושבע ועומד מהר סיני לשתות יין בקידוש, שזה ידחה את נזירותו?! בוודאי שלא, לכן גם יין הקידוש נאסר עליו לשתות. גם **הרא"ש** הסכים עם דברי רבינו תם וכתב שמדאורייתא אין מצווה לקדש על היין, אלא רק להזכיר בדיבור את קדושת השבת (והקידוש על היין הוא מדרבנן). בעקבות האיסור בדיני נזיר בפרשה, נעסוק השבוע בשאלה האם זו מצווה להיות נזיר ויש בכך קדושה, או שמא מדובר חטא. כפי שנראה, המחלוקת בין הפרשנים משליכה על היחס לגוף ולחומר, ובכלל על מטרת האדם בעולם הזה.

קדושה או חטא

האם יש עניין להיות נזיר? הגמרא בנדירים מביאה מחלוקת בשאלה זו בין רבי שמעון לרבי יהודה, וכן נחלקו בכך הראשונים:

א. דעת רבי שמעון, שיש בכך חטא. ראה לשיטתו הוא מביא מדברי התורה האומרת, שכאשר הנזיר מפסיק את נזירותו בעקבות טומאה, עליו להביא קרבן: "וכיפר עליו מאשר חטא על הנפש". מהו חטאו של הנזיר? כפי שמסביר שמואל המצדד בשיטת רבי שמעון, הסיבה לכך היא שהוא אסר על עצמו דבר שהתורה התירה, ובלשון הגמרא בתענית (יא ע"ב):

"אמר שמואל: כל היושב בתענית נקרא חוטא. סבר כי האי תנא, דתניא: רבי אלעזר הקפר ברבי אומר: מה תלמוד לומר וכפר עליו מאשר חטא על הנפש, וכי באיזה נפש חטא זה? אלא שציער עצמו מן היין, והלא דברים קל וחומר: ומה זה שלא ציער עצמו אלא מן היין נקרא חוטא, המצער עצמו מכל דבר ודבר - על אחת כמה וכמה."

ב. רבי יהודה חולק וסובר שהנזיר הוא קדוש ולא חוטא. סיוע לדבריו הוא מביא מהפסוק 'קדוש יהיה גדל פרע שיער ראשו', משמע שיש קדושה במעשיו. את הפסוק שהביא רבי שמעון כראייה לשיטתו דחה רבי יהודה, שהנזיר נחשב חוטא רק במקרה שנטמא ובעקבות כך מפסיק את נזירותו, אבל כל עוד לא נטמא, הרי הוא נחשב קדוש.

מחלוקת הראשונים

א. **הרמב"ם** (דעות ג, א) פסק כדברי שמואל, שאין עניין לאדם להיות נזיר והוא נחשב חוטא. אמנם כפי שפסק בהלכות נדרים (יג, כג), כאשר אדם רואה שסטה מהדרך הישרה, למשל נמשך מאוד אחרי שתיית יין וכדומה, אז יש עליו מצווה לנדור נזירות, אבל כאשר הכל מתנהל בצורה נורמאלית והגייונית, אין מצווה להיות נזיר, ואדרבה יש בכך מימד של חטא.

ב. **הרמב"ן** (במדבר ו, יד) חלק על הרמב"ם וסבר, שהתורה קוראת לנזיר חוטא בגלל שבחר לרדת ממדרגתו כנזיר, ולחזור להיות ככל האדם. צריך לשים לב, שהרמב"ן לא מנמק כדברי ר' יהודה בגמרא. ר' יהודה אמר, שהנזיר נחשב חוטא בגלל שהוא נטמא, הרמב"ן אומר, שגם אם הנזיר השלים את נזירותו מבלי להיטמא, עצם סיום הנזירות וחזרה לחיי שיגרה נחשב לחטא, ובלשונו:

"וטעם החטאת שיקריב הנזיר ביום מלאת ימי נזרו, לא נתפרש. ועל דרך הפשט, כי האיש הזה חוטא נפשו במלאת ימי הנזירות, כי הוא עתה נזור מקדושתו ועבודת השם, וראוי היה לו שיזיר לעולם ויעמוד כל ימיו נזיר וקדוש לא-להיו. והנה הוא צריך כפרה בשובו להיטמא בתאוות העולם."

ביאור מחלוקתם

אם כן, לדעת הרמב"ם יש חטא בלהיות נזיר, ולדעת הרמב"ן יש בכך מצווה. כדי להבין את שורש מחלוקתם בסוגיית הנזיר, יש לעיין במחלוקת אחרת בין הרמב"ם לרמב"ן ביחס לתחיית המתים והעולם הבא:

א. **הרמב"ן** בסוף שער הגמול טען, שלאחר שהאדם נפרד מהעולם, הוא נמצא בעולם הנשמות, שם הוא מזדכך ומתנקה מחטאיו. כאשר תתרחש תחיית המתים, כל בני האדם שיזכו בדין יחזרו לעולם הזה בגוף מזוכך וטהור, ובו יעבדו את הקב"ה.

ב. **הרמב"ם** בהלכות תשובה (ח, ב) חלק על שיטתו וביאר, שהמטרה הסופית של האדם היא לא בעולם הזה בגוף מזוכך וכפי שטען הרמב"ן, אלא בעולם הנשמות לאחר המוות. לשיטתו כל המתים יקומו לתחיית המתים, יחיו חיים רגילים לגמרי, ואז ימותו ויעלו לעולם נשמות שם יקבלו את שכרם בהתאם לפועלם בעולם הזה.

למה בסופו של דבר חייבים למות לשיטתו? הסיבה לכך היא, שכפי שכתב הרמב"ם במורה נבוכים (למשל ג, יג, כה ועוד), גוף האדם 'הוא חומר אפל ושפל', שמונע מהאדם את הקשר לקב"ה. כדי להשיג את הקב"ה בצורה המיטבית ביותר, יש להתנתק מהגוף ולהישאר עם נשמה בלבד, וכך הוא כותב בהלכות תשובה (שם):

"העולם הבא אין בו גוף וגויה, אלא נפשות הצדיקים בלבד בלא גוף כמלאכי השרת, הואיל ואין בו גויות אין בו לא אכילה ולא שתייה ולא דבר מכל הדברים שגופות בני אדם צריכין להן בעולם הזה, ויודעים ומשיגים מאמיתת הקדוש ברוך הוא, מה שאינם יודעים והם בגוף האפל השפל."

הרמב"ן מסכים עקרונית עם דעת הרמב"ם, שהחומר הוא המונע את הקשר לקב"ה, אלא שהוא סובר שאפשר לשנות את החומר ולזכך אותו. לכן בתחיית המתים הגוף יזדכך, וכולם יעבדו את הקב"ה 'בגוף ובנפש' (לשון הרמב"ן). לא זו בלבד, לשיטתו יש מעלה בכך שגם הגוף והחומר יעבדו את הקב"ה, וזהו המצב הנכון והתקין, אלא שהאנושות התדרדרה בעקבות חטאו של אדם הראשון.

לפי דברים אלו, מחלוקתם לגבי היחס לנזירות ברורה: הרמב"ן סובר, שמציאות של קידוש החומר אפשרית, וטוב שהאדם יתנזר מהנאות העולם הזה ויזדכך. ואילו דעת הרמב"ם, שמציאות של זיכור החומר לא תתכן, וניסיונות לזכך את החומר נועדו לכישלון. לכן, לפי שיטתו, אין לאדם להיות נזיר, ואדרבה הדבר מונע מהאדם להתרכז במושכלות שאיתם מגיעים לעולם הבא.

נפקא מינות נוספות

כדי לחדד את מחלוקתם, נראה שתי דוגמאות בהן הם הולכים לשיטתם, הרמב"ן בגישת הגוף המזוכך, והרמב"ם בגישה הטבעית:

דוגמא ראשונה - היחס לחולי:

א. לדעת הרמב"ן (ויקרא כו, יא), כאשר עם ישראל הלך בדרכי ה' בצורה מושלמת, המחלות היו תוצר של פגם רוחני. אדם שהתנהג בצורה לא תקינה, היה מקבל את עונשו באמצעות מחלות וכדומה. משום כך, כאשר אדם היה חולה, הוא לא היה הולך לרופא, אלא לנביא שיגיד לו במה הוא פגם, כדי שיוכל לתקן דרכיו ולהתרפא, ובלשונו:

"והכלל כי בהיות ישראל שלמים, לא יתנהג ענינם בטבע כלל, לא בגופם, ולא בארצם, לא בכללם, ולא ביחיד מהם, כי יסיר מחלה מקרבם, וכן היו הצדיקים עושים בזמן הנבואה, גם כי יקרום עון שיחלו לא ידרשו ברופאים רק בנביאים, ומה חלק לרופאים בבית עושי רצון השם."

ב. הרמב"ם (פירוש המשנה פסחים ד, י) התנגד לתפיסת הרמב"ן וכתב, שהיא 'סכלות שאין ליחס דוגמתה אלא לגרועים שבהמון'. הוא הקשה על הדברים ושאל מדוע לשיטה זו כאשר האדם רעב הוא אוכל?! לכאורה עדיף שיתפלל לקב"ה שיעשה אותו שבע! לכן, כפי שאדם רעב צריך לאכול ולא להתפלל, כך כאשר הוא חולה – עליו ללכת לרופא להתרפא, ואלו דברים טבעיים לחלוטין.

מחלוקתם תלויה במחלוקת שראינו לעיל. הרמב"ן טוען, שהחומר בעיקרון יכול להיות מזוכך, ובמצבים מתוקנים (כמו למשל לפני החטא של אדם הראשון, או שעם ישראל במצב מתוקן) - החולי הוא תוצר של קלקול רוחני. הרמב"ם לעומת זאת סובר, שמכיוון שטבע החומר להתפרק ולהתקלקל, אדם נהיה חולה באופן טבעי, ולא תיתכן אפשרות אחרת.

דוגמא שנייה - היחס למוות:

א. הרמב"ן (שער גמול שם) סבר, שמעיקר הדין האדם היה אמור לחיות לעולם בגופו בעולם הזה ולעבוד את הקב"ה, ורק בעקבות החטא של אדם הראשון נגזרה מיתה על האדם. לשיטתו הדבר יתכן, שהרי ישנה מציאות שהחומר מזוכך ולא נהרס, ואדרבה זו המציאות המתוקנת כפי שראינו לעיל.

ב. הרמב"ם לשיטתו חלק וסבר, שמציאות שבה גוף האדם קיים לעולם אינה הגיונית, טבע החומר הוא להתפרק, ומאז ומעולם נועד האדם למוות, ובלשונו במורה נבוכים (ג, יב): "לא תיחל נפשך בשקר שיהיה אפשר להיות בעל חיים שלא ימות ולא יכאב, כפי מה שנודע מטבעו שהוא, חי, מדבר, מת, ואי אפשר לזה הדבר מבלי רע שימצא לו".

מטרת האדם בעולם הזה

רובד נוסף הקשור לשיטתם הוא בשאלה מה מטרת האדם בעולם הזה, ובזכות מה האדם זוכה לעולם הבא:

א. הרמב"ם סבר (תשובה שם, מו"ג, כז), שהאדם זוכה לעולם הבא, בזכות הדעות שהוא משיג. דהיינו, ככל שאדם יבין את האלוקות בצורה טובה ונכונה יותר, כך 'מעמדו' בעולם הבא גבוה יותר. משום כך לשיטתו, אם אדם קיים את כל המצוות ולמד גמרא חמש עשרה שעות ביממה, אבל תפס את הקב"ה בצורה לא נכונה וכדומה - אין שום משמעות למעשיו (עיין יסודי התורה יג, ד).

אם כן, מה מטרת המצוות ולימוד התורה לשיטתו? כפי שהרמב"ם כתב במורה נבוכים (ג, כז), אחת משתי אפשרויות: אפשרות ראשונה, המצווה יוצרת חברה יותר מתוקנת (למשל כאשר אנשים לא גונבים), וכאשר יש חברה מתוקנת, אפשר לעסוק בהשגת האלוקות בצורה נוחה יותר. אפשרות שנייה, מטרת המצווה לתקן משהו בדעתו ובתפיסת עולמו של האדם המקיימה, ובלשונו:

"ומבואר הוא גם כן, שזה השלמות האחרון הנכבד (של תיקון הדעות) אי אפשר להגיע אליו אלא אחר הגיע השלמות הראשון (של תיקון הגוף), כי האדם אי אפשר שיצייר מושכל בעוד שיש לו כאב או רעב חזק או צמא או חום או קור חזק, אבל אחר הגיע השלמות הראשון אפשר להגיע אל השלמות האחרון אשר הוא הנכבד בלא ספק, והוא סיבת החיים."

אם כן, מכיוון שמטרת האדם בעולם היא להשיג דעות נכונות יותר, אם אדם מענה את גופו זה לא מקדם אותו להתקדם לקראת המטרה הרצויה, ולכן אין בכך דבר טוב. אדרבה, במקום להתעסק בקניית דעות נכונות, דעתו של המתענה מוסחת בעקבות רעב וצמא, ולכן אין עניין להיות נזיר או להתענות כפי שראינו לעיל בדבריו (ועיין הערה¹).

ב. הרמב"ן (אמונה וביטחון פרק טו ועוד) לעומת זאת סבר, שאמנם ישנה חשיבות גדולה לתפיסה השכלית, אבל עיקר מטרתו של האדם בעולם הזה, הוא לקיים את המצוות ולהידבק במידותיו של הקב"ה באמצעות גופו. לכן, מכיוון שבאמצעות הנזירות אפשר להגיע לאותה מטרה, יש דווקא עניין להיות נזיר (עיין תולדות תורת הסוד כרך ח' פרק טו).

גם הראב"ד ככל הנראה צעד בדעת הרמב"ן. בהלכות תשובה (ג, ז) תקף הרמב"ם את הסוברים שיש לקב"ה גוף, וכתב שהם מינים (וכשיטתו לעיל). הראב"ד נקט גישה מרוככת יותר, וכתב שבגלל שהם לא חוטאים בכוונה, הם לא נחשבים מינים. יתכן והראב"ד סבר כרמב"ן, שיש משמעות גם למעשי המצוות של האדם, וגם אם הוא טועה בהבנת האלוקות, זה לא הופך אותו למין.

שבת שלום! קח לקרוא בשולחן שבת, או תעביר בבקשה הלאה על מנת שיעוד אנשים יקראו²...

¹ מכיוון שלדעת הרמב"ם העיקר הוא להשיג דעות נכונות, רבים סברו שאם כן אין כלל עניין לקיים מצוות וללמוד תורה, העיקר ללמוד פילוסופיה וכדומה! דבר זה (שהרמב"ם וודאי התנגד לו) ובגלל עוד גורמים, גרמו לרשב"א (עיניו שו"ת הרשב"א א, תטו - תיז) ולעוד חכמי ספרד לגזור חרם על לימוד פילוסופיה, ולגשת אליה רק בגיל מסויים.

² מצאת טעות? רוצה לקבל כל שבוע את הדף למייל, לשים את הדף במקומך או להעביר למשפחה? מוזמן: tora2338@gmail.com